

Vårt jordbruks framtid

Med utgångspunkt från de pågående förhandlingarna om ett nytt jordbruksavtal behandlar lantmästare Birger Isacson, Lantbrukarnas Riksförbund, i denna artikel problematiken kring det svenska jordbrukets framtid. En mycket genomgripande rationalisering av jordbruket har skett de senaste 25 åren.

Utan denna skulle priserna på jordbruksprodukter ligga väsentligt över de aktuella. Jordbrukets andel av vad konsumenterna nu totalt betalar för livsmedel är endast 25 %. Resten går till importerade livsmedel, emballage, hantering och moms etc. Isacson varnar för att basera landets livsmedelsförsörjning på import av jordbruksprodukter då den internationella marknaden är labil och priserna mycket varierande. I stället borde jordbruket just nu göra betydande nyinvesteringar, och författaren talar varmt för att dessa skulle ske på animalieproduktionens område. Korna borde vara förtjänta av en hedersplats i ett välståndssamhälle, skriver han.

När detta skrivs den 1 februari pågår förhandlingar mellan Statens jordbruksnämnd, som företrädare för staten, och Lantbrukarnas riksförbund om villkoren för ett nytt jordbruksavtal. Det nuvarande avtalet löper ut med juni månads utgång. Ett nytt avtal skall beslutas av vårriksdagen. Det skulle förvåna mig, om ett sådant avtal vore träffat för en ny tvåårsperiod, då denna tidskrift är ute hos läsarna. Läget på arbetsmarknadens avtalsområde verkar i år kärvare än på länge. Kraven är mycket höga samtidigt som behovet av en stabil ekonomi är mera påtagligt än någonsin. Att i en sådan situation träffa en snabb uppgörelse om jordbrukets villkor för de närmaste åren är inte lätt.

Det skulle i nuläget vara ett betydande plus för regeringen att kunna peka på ett jordbruksavtal som inte ger utrymme för några väsentliga prishöjningar. Det bud som jordbruket fått visar också på en klar ovilja att medverka till realprisförbättringar för jordbruket. Det innehåller endast ett skydd för en fortgående inflation. Ett sådant bud kan jordbruket inte ta. Det finns starka skäl till detta. Utvecklingen inom jordbruket under senare år har nämligen varit sådan att man har anledning att ställa frågan: Hur ska vi ha det med vårt jordbruk?

Liten titt tillbaka

Vi har haft till synes ändlösa diskussioner om vårt jordbruks framtid. Mammututredningar har arbetat, producerat tusentals trycksidor och föreslagit nya vägar.

Riksdagen har beslutat om olika lösningar vid skilda tillfällen. Ändå säger jordbruket att det finns en rad olösta problem.

Kanske detta ändå inte är så underligt. Distansen mellan teori och verklighet är nämligen mycket påtaglig just inom denna näring. Allmänekonomers och politikernas drömmar och påståenden är ofta betydligt svårare att förverkliga än att uttala. När man vill förändra i en näring kan man inte bortse från det historiska ursprunget. Från att i början av detta sekel vara den helt dominerande näringen och så sent som 1940 sysselsätta närmare en fjärdedel av landets befolkning, är det i dag inte mer än drygt 5 procent som är yrkesverksamma inom den primära jordbruksproduktionen. Själva strukturen inom jordbruket är ursprungligen avpassad till en självhushållningens ekonomi. Men i dag är jordbruket i högsta grad en kommersiell näring. Den omställningsprocess som pågått och pågår måste emellertid ske med beaktande av de strukturella problem som alltid är verklighetsbetonade. Jordbruksproduktionen försiggår på fixerade arealer. De fält det gäller att odla är fixerade på kartan. De har alla en ägare. För den som vill reformera kan detta synas som ett onödigt hinder.

Därför finns det många missnöjda ekonomer, vilka anser att det svenska jordbruket inte har någon nämnvärd plats i framtidens specialiserade världshushållningssamhälle. Deras förslag att köpa livsmedlen utifrån har gjort sig starkt påmind vid skilda tillfällen, knappast någon

gång starkare än i samband med förarbetena till 1967 års jordbrukspolitik. Gunnar Byttner skrev i Svensk Tidskrift 1966 att en nyorientering som syftar till att utan dröjsmål friställa arbetskraft och kapital från jordbruket för användning i mera produktiva sektorer av vårt lands näringsliv skulle innebära betydande besparingar för konsumenterna och mycket stora produktionsvinster för ekonomin som helhet.

Det beslut som fattades av 1967 års riksdag innebär också att jordbrukspolitikens primära målsättning bland annat är att frigöra kapital och arbetskraft.

Lärdomar av 1967 års jordbrukspolitik

Riksdagen beslöt emellertid att vi ska ha ett jordbruk i landet av tillräcklig omfattning för att vi även under en längre tids avspärning skall kunna vara självförsörjande med livsmedel. Samtidigt fastslogs att produktionsvolymen kunde och skulle krympas. Den 80-procentiga självförsörjningsgraden fastställdes. Det innebär i princip att vi under fredstid skall inom landet producera ca 80 procent av vårt kaloribehov samt att vår beredskap skall omfatta upplagring av livsviktiga produktionsmedel som kan användas vid en avspärning. Genom att övergå från en kost som innehåller rikligt med animalier till en mera vegetabilierik kost klaras försörjningen om gränserna stängs.

Riksdagen uttalade emellertid samtidigt, att vad gäller mjölk och mjölkprodukter bör vi i princip vara självförsörjande under fredstid. Vid denna tidpunkt fanns det emellertid vissa överskott av mejeripro-

dukt. Begreppet »smörberg» ansågs 1967 vara ett så stort problem att riskdagen ansåg det nödvändigt med en minskning av mjölkproduktionen. En sådan kunde åstadkommas genom en lämplig »prispress».

Nyorienteringen av den svenska jordbrukspolitiken 1967 kännetecknas annars främst av att satsa hårdare på rationalisering av jordbruket. Staten erbjuder genom lantbruksnämnderna garantilån till jordbruket för en sådan rationalisering. Cirka 300 milj kronor per år ställs till förfogande, men på villkor att rationaliseringsinsatsen kan anses genomgripande, vara företagsekonomiskt fullt lönsam och samhällsekonomiskt motiverad. Något småplotter skall det inte bli tal om här. I princip ingen hjälp för att bygga ut en ladugård från 10 till 20 mjölkkor, men grönt ljus för den som bygger nytt för minst 50 kor på en gång. Specialiserade företag skulle främst stödjas. Tidigare villkor att sammankoppla växtodling med djurproduktion slopades. Specialiseringens fördelar, vilka är så påtagliga inom industrin, borde fullt ut kunna tillämpas även inom jordbruket, sades det. Det betyder i klartext att en äggfabrik för 100 000 höns eller en svinfabrik för 5 000 gödsvin bör kunna ges stöd utan att annan areal behövs än den plats där industribyggnaden ligger.

Vid denna tidpunkt hade inte miljödebatten kommit riktigt i gång i vårt land. Varningar som uttalades om att det fanns betydande immisionsproblem kring de stora animaliefabriker och att det måste

finnas betydande arealer för att sprida gödseln, togs inte på allvar. 1969 antog emellertid riksdagen en miljöskyddslag, som i princip omöjliggör uppförande av areallösa animaliefabriker, vilket är en illustration till hur svårt det kan vara att tillämpa erfarenheter från industrins specialisering på en biologisk produktionsprocess. Det kan vara irriterande för ekonomer och rationaliseringsivrare att behöva ta sådana hänsyn.

Konsumenterna vill ha billiga livsmedel

Konsumenterna vill naturligtvis ha billiga livsmedel. Men de som producerar livsmedlen måste också få så pass betalt för sina produkter att de får sina kostnader täckta och en rimlig ersättning för sitt eget arbete. Utan en mycket långtgående rationalisering och effektivisering inom jordbruket skulle livsmedlen i dag vara mycket dyrare om bonden alls skulle ha något för sitt arbete. Det räcker med att peka på några siffror ur ett nyligen publicerat meddelande från Jordbrukets utredningsinstitut för att belysa detta. Sedan 1945 har arbetskostnaderna i jordbruket fram till år 1969 ökat med över 800 procent och de totala kostnaderna för jordbruket med 393 procent, medan avräkningspriset för samtliga jordbruksprodukter ökat med endast 127 procent. Mjölkspriset till producenten har under denna tid ökat med 153 procent men äggpriset med endast 10 procent. Reflektionerna gör sig själva.

Jag vågar påstå att jordbrukarna i vårt land under dessa 25 år genomfört något

av en revolution inom sin gamla näring. 500 000 hästar har ersatts av över 150 000 traktorer. Skördetröskningen har slagit helt igenom. Idag finns närmare 20 000 självgående tröskor i drift och ungefär lika många traktordragna. Avkastningen på jordarna har ökat med mellan 25–50 procent för olika grödor beroende på bl a bättre sorter och riklig användning av gödselmedel. Mjölkornas avkastning har ökat med i genomsnitt cirka 35 procent under samma tid. Antalet arbetstimmar inom jordbruket är nu inte mer än en tredjedel av vad det var för 25 år sedan, och antalet företag är mindre än hälften.

Jordbrukarna har med andra ord gjort sitt bästa för att anpassa näringen till den nya tidens krav och genom en fortgående effektivitetsförbättring försökt skapa större lönsamhet för sig själva. Utvecklingen inom lantbrukets egna förädlingsföretag har starkt medverkat till att möjliggöra denna omvandling.

Det finns därför inga skäl till ett påstående att vi har dyra livsmedel på grund av en ineffektiv jordbruksproduktion. Att vi har dyra livsmedel beror istället på att vi har ett högt kostnadsläge överhuvudtaget i vårt land. Vid en jämförelse med EEC kan konstateras att vi har i stort sett samma produktpriser som inom EEC, medan t ex arbetskostnaderna är hälften av våra. Endast genom att vårt lands jordbrukare kommit längre i rationaliseringshänseende än i flertalet andra länder är detta möjligt.

Det kan emellertid vara värt att ob-

servera, då livsmedelspriserna diskuteras ur konsumentsynpunkt, att jordbrukets andel av vad konsumenten sammantaget betalar för samtliga livsmedel bara är ungefär en fjärdedel. Tre fjärdedelar går alltså åt för att betala för importerade livsmedel, förädling, emballage och hantering, moms etc. Konsumenterna efterfrågar också allt mer högt förädlade livsmedel. »Färdigt för bordet», »färdigt för smörgåsen». Den inbyggda hembiträdesservicen kostar mycket, men de pengarna får inte jordbruket stor glädje av.

Konsumenten vill emellertid också ha sunda, giftfria livsmedel – och jag tror att han sätter värde på att vårt behov av livsmedel i stort kan täckas av en inhemsk produktion. Det är ett trygghetskrav.

Varför inte större import?

Frågan ställdes med betydande skärpa i samband med vår jordbrukspolitik utformning 1967, om vi inte borde importera betydligt mera livsmedel. Frågan återkommer ständigt – ofta som ett krav. De som argumenterar för detta kan peka på de låga världsmarknadspriser som råder på många jordbruksprodukter. Vad som emellertid är väsentligt att komma ihåg, är att världsmarknadens priser inte på något sätt återspeglar olika länders produktions- eller konkurrensförmåga. På världsmarknaden finns i stort endast restpartier som dumpas dit i hägnat av inhemska gränsskydd. Vi gör det själva för vissa överskottsprodukter. Men att bygga ett lands försörjning på en sådan världsmarknad vore lättsinnigt. Den marknaden

är labil och osäker, och erfarenheter av krigssituationer har lärt oss att lockande restpartier till låga priser snabbt kan försvinna. En tillräckligt stor inhemsk produktion är alltså ur många synpunkter en trygghetsfråga för konsumenten.

Men ändå talas det om stora överskott utanför landets gränser. Vi hade under 1970 feta rubriker i tidningarna om enorma smörberg inom EEC. Vad var det egentligen fråga om? Jo lager om 450 milj kg inom en marknad om 250 miljoner människor (= 2 kg per person). Smörberget har i dag smält ner till mindre än hälften.

Det kan nu spåras vissa klara tendenser också i andra länders produktionsutveckling. De arbetsintensiva och starkt bundna produktionsgrenarna viker, medan produktion av spannmål och andra växtprodukter ökar. Även den animalieproduktion som kan mekaniseras kraftigt visar ökning. Det senare betyder att broiler-, fläsk- och äggproduktionen visar ökning, medan mjölk- och köttproduktionen minskar. Det är samma fenomen som hos oss. Vid en mjölkkongress i Europa i somras rapporterades från samtliga länder ett vikande intresse för mjölkproduktionen och att ingen nyinvestering äger rum. Inte minst har den svaga lönsamheten och den stora bundenheten i denna produktion skapat svårigheter.

Av allt att döma torde utvecklingen vara densamma i öststaterna. Sovjet verkar ha stora problem med sin animalieproduktion. Krisen i Polen tog ett akut ut-

tryck i samband med prishöjning och brist på animaliska livsmedel.

Sverige har nu måst börja importera torrmjök från Canada och smör från Finland. Så starkt har mjölkproduktionen minskat i vårt land. Allt fler jordbrukare har konstaterat att mjölkproduktionen inte betalar sina kostnader. Sedan 1966 har därför mjölkornas antal minskat med nära 200 000. Vi har i dag drygt 700 000 kor, 1960 hade vi 1 250 000. Huvudparten av vår köttproduktion är baserad på de kalvar som mjölkorna föder. Jordbrukarna menar nu, att det måste skapas en sådan lönsamhet inom mjölkproduktionen att den nedåtgående trenden kan hejdas. Det finns ingen anledning att låta utslaktningen gå vidare. Men förutsättningen är att prissättningen på mjölk blir sådan att en godtagbar lönsamhet kan uppnås. Därför ställs det också i detta avseende höga krav på prisförbättringar vid årets jordbruksförhandlingar.

Stora nyinvesteringar

Jordbruket borde nu göra stora nyinvesteringar för att klara konkurrensen i framtiden. Investeringsintresset finns men det finns allvarliga hinder. Låt mig peka på några av dessa.

De sista årens hårda kreditpolitik och höga ränteläge har försatt jordbruket i en besvärlig situation. Investeringsverksamheten har stoppats upp. Detta framgår bland annat av att de statliga kreditramarna om 300 milj kronor pr år inte utnyttjas ens till hälften. Lönsamheten är trots de rationaliseringar som beskrivits i det före-

gående långt ifrån tillfredsställande. Främst är det mjölk- och köttproduktionen som visar otillfredsställande ekonomi. Inte ens de mest högrationella företagen inom denna sektor kan uppvisa en godtagbar lönsamhet. Än mindre kan en dyrbar nyinvestering förränta nedlagt kapital. Resultatet har blivit att många av våra bästa och mest effektiva ladugårdar tömts på djur.

Skall denna utveckling kunna brytas måste priserna på mjölk höjas. Enligt kalkyler utförda vid Lantbrukshögskolan skulle en prishöjning hos producenten på 15 öre pr kg mjölk erfordras för att nå full lönsamhet.

Mjölken är dock ett av de värdefullaste livsmedlen. Dess protein är mera allsidigt

än något annat. Proteinets pris i mjölk är lägre än i något annat livsmedel. Kon stampas i dag ut både i Sverige och många andra länder, därför att hon inte är »konkurrenskraftig», trots att hon ger oss råvaror till de bästa av alla livsmedel. Hon omvandlar för människan värdelöst växtmaterial, och hon skapar förutsättningar för oss att klara vår livsmedelsförsörjning vid en längre avspärrning på ett sätt som inget annat djur kan göra. Kon kan också på ett biologiskt riktigt sätt hjälpa oss att hålla odlingslandskapet öppet. Kon borde med andra ord vara förtjänt av en hedersplats i ett välståndssamhälle!

Endast en riktig jordbrukspolitik kan återföra henne till den hedersplatsen. Men det brådskar.